

ارائه مدلی برای اندازه‌گیری قابلیت‌های بازاریابی بانک ملی ایران

محمد نجف‌زاده ضیاءالدین*
بهرام خیری†

سید عباس حیدری[‡]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۷

چکیده

یکی از مهم‌ترین راهکارهای موفقیت سازمان‌ها در راستای دستیابی به مزایای رقابتی پایدار توسعه قابلیت‌های بازاریابی آن‌هاست. این قابلیت‌ها که به بازار و مشتریان یک سازمان مرتبط است، می‌توانند در بسیاری از خروجی‌های سازمان تأثیرگذار باشند. هدف این مقاله ارائه مدلی برای قابلیت‌های بازاریابی در بانک ملی ایران است. این پژوهش روی ۲۶۰ نفر از کارشناسان و مدیران سطوح مختلف بانک ملی انجام شده است که در آن افراد به روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شده‌اند. در ابتدا با تکیه بر نظریه‌ها و چهارچوب‌های حوزه قابلیت‌های بازاریابی و بهره‌گیری از نظرهای خبرگان بانک ملی، مدل اولیه شامل ۳ بعد، ۹ مؤلفه، و ۵۲ شاخص تحقیق استخراج شد. در ادامه، با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری در محیط نرم‌افزار لیزرل، مدل مستخرج مورد آزمون قرار گرفت و در نهایت مدل نهایی تحقیق در سه بعد اصلی بازاریابی رابطه‌مند (شامل مؤلفه‌های قابلیت ارتباط با مشتریان، قابلیت تحقیقات بازاریابی، و خدمت به مشتریان)، قابلیت نوآوری (شامل مؤلفه‌های قابلیت بهبود کیفیت خدمات، قابلیت توسعه خدمات جدید، و قابلیت برندسازی)، و قابلیت بازاریابی اینترنتی (شامل مؤلفه‌های کیفیت تعاملات آنلاین، کیفیت محتوای وبسایت و کیفیت خدمات الکترونیک) به‌دست آمد.

واژه‌های کلیدی: قابلیت‌های بازاریابی، بازاریابی رابطه‌مند، قابلیت نوآوری، قابلیت بازاریابی اینترنتی.

طبقه‌بندی JEL: M31- G29

* دانشجوی دکتری مدیریت بازرگانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران؛ najaf42@yahoo.com

† استادیار گروه مدیریت بازرگانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران (نویسنده مسئول)؛

Abbas.heydari70.@Yahoo.com

‡ استادیار گروه مدیریت بازرگانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران؛

bahramkheiri@gmail.com

۱ مقدمه

در دنیای پرچالش امروزی که فضای تجاری بیشتر از گذشته رقابتی و غیرقابل پیش‌بینی شده است، شرکت‌ها برای ماندگاری و حصول به اهداف تجاری ناچار به استفاده از رویکردهای متعالی و توسعه شایستگی‌ها و قابلیت‌های خود در مواجهه با عدم اطمینان هستند. اندیشمندان و متخصصان بازاریابی در طول بیش از سه دهه بر این باور بوده‌اند که عملکرد کسب‌وکار تحت تأثیر بازاریابی قرار می‌گیرد. به نظر نارور و اسلاتر^۱ (۱۹۹۰)، بازاریابی قلب تپنده مدیریت و راهبرد بازاریابی مدرن است و کسب‌وکاری که بازاریابی‌اش را افزایش دهد، عملکرد بازاریابی را بهبود خواهد بخشید. دستیابی به عملکرد عالی برای یک سازمان در گرو خلق مزیت رقابتی پایدار و ارائه ارزش برتر پایدار برای مشتریان است. بازاریابی، که رویکردی عملیاتی به دیدگاه بازاریابی در عملیات و فعالیت‌های شرکت است، در دو دهه گذشته با استقبال بسیاری در بین پژوهشگران و اندیشمندان بازاریابی و مدیران شرکت‌ها مواجه شده و در پژوهش‌های متفاوتی رابطه آن با عملکرد با حضور یا عدم حضور متغیرهای واسطه و میانجی بررسی شده است (حاجی‌حسینی و نورزاد مقدم، ۱۳۹۳).

یک شرکت بازرگرا شرکتی است که فعالیت‌ها، محصولات، و خدمات خود را با توجه به نیازها و الزامات مشتریانش سازمان‌دهی می‌کند. در مقابل این‌گونه شرکت‌ها، یک شرکت محصول‌گرا محصولات جالب توجه و مهیجی را تولید می‌کند و به دنبال تحریک علاقه‌مندی و توجه چرخه عرضه و تقاضا برای این محصولات و خدمات است. اگرچه احتمال موفقیت در هریک از این دو گرایش وجود دارد، صرفاً با محصول‌گرایی، موفقیت به‌سختی حاصل می‌شود. موفقیت تجاری در اقتصاد جدید جهانی به توانایی در خلق ارزش‌های متمایز در محصول از طریق ایجاد کیفیت در طراحی و تولید و آگاه کردن مشتریان از وجود این تمایزات به‌صورتی اثربخش بستگی دارد. در این دنیا، تقریباً همیشه کسانی وجود دارند که می‌توانند محصول را با قیمت کمتر عرضه کنند و این رقابت قیمت به‌معنای سود کمتر است. بنابراین، اثربخش‌ترین راهبرد حفظ مشتریان از طریق خلق ارزش‌های مبتنی بر کیفیت و ایجاد وفاداری در آن‌هاست (آکونکوا^۲، ۲۰۰۹).

امروزه، در محیطی زندگی می‌کنیم که به‌طور روزافزون به‌سوی اقتصاد مبتنی بر خدمات پیش می‌رود. دیگر خدمات بخش کوچکی از اقتصاد به‌شمار نمی‌رود، بلکه به‌عنوان قلب

¹ Narver & Slater

² Akonkwa

ارزش‌آفرینی در اقتصاد مطرح است. خدمات یکی از بخش‌های مهم اقتصادی کشور است که در چند دهه گذشته رشد قابل‌ملاحظه‌ای داشته و امروزه درصد بالایی از امور تولیدی و اقتصادی درگیر مباحث «خدمات حرفه‌ای» است. اغلب محصولات که خریداری می‌کنیم عناصری از خدمت را نیز شامل می‌شوند. در واقع، طیف وسیعی از کالاها برای داشتن مزیت رقابتی بر فعالیت‌های مبتنی بر خدمت تکیه دارند. شرکت‌های خدماتی عمده‌تأ براساس نیاز موجود در بازار تشکیل شده و به‌مرور زمان با تکیه بر راهبردها و برنامه‌ریزی‌های صحیح مدیریتی رشد و به بازارهای هدف دیگری نیز نفوذ کرده‌اند (فرامرزی، ۱۳۸۹). ادبیات اخیر مدیریت کسب‌وکار توجه ویژه‌ای به برنامه‌ریزی‌ها و راهبردهایی از قبیل مدیریت فرهنگ سازمانی، مدیریت استراتژیک منابع انسانی، مدیریت کیفیت، بازاریابی، و مدیریت محیطی مبذول داشته است. توجه روزافزون به این رویکردها ناشی از تأثیر انکارناپذیر آن‌ها در عملکرد است. در ابتدا، به‌دلیل تعریف نادرست، نبود استاندارد در ارائه و نیز به‌جهت بالابودن تقاضا و کم‌بودن عرضه خدمات، نیازی به بازاریابی احساس نمی‌شد؛ ولیکن به‌مرور زمان و با گسترده‌شدن بازارهای هدف، تنوع سلیقه‌ها و فرهنگ مصرف‌کنندگان و همچنین با افزایش در تعداد و رشد چنین شرکت‌هایی، شرکت‌ها برای موفقیت بیشتر به فکر پیاده‌سازی راهبردهای جدید افتادند. در سال‌های اخیر، توجه زیادی به مفهوم بازاریابی در شرکت‌های مختلف با تمرکز بر ارائه خدمات با کیفیت بالا به مشتریان شده است (آرین، ۱۳۹۲).

بانک ملی ایران از قابلیت‌های بالایی در زمینه‌های مختلف برای رقابت با سایر بانک‌ها و نیز مؤسسات مالی کشور برخوردار است. از سویی دیگر، با توجه به منابع درونی متعدد و توانمند این سازمان (همچون سرمایه‌های انسانی، مالی، و اجتماعی) و همچنین برخورداری از شبکه قدرتمند و به‌روز بانکداری الکترونیک، باور مدیران سازمان بر آن است که بهبود قابلیت‌های بازاریابی برای این بانک می‌تواند توان رقابتی آن را به‌طور گسترده‌ای بهبود بخشد. بانک ملی ایران در سال‌های اخیر در زمینه بازاریابی و جذب مشتریان جدید به موفقیت چشمگیری دست نیافته و به‌رغم وجود سرمایه‌های هنگفت در کشور، این بانک در جذب چنین سرمایه‌های کلانی موفق نبوده است. ضعف‌های موجود در قابلیت‌های بازاریابی این سازمان از عوامل مؤثر بر این امر برشمرده شده است. برای بررسی صحت این ادعا، این پژوهش به ارائه مدلی برای اندازه‌گیری قابلیت‌های بازاریابی در بانک ملی پرداخته است تا از این رهگذر به سؤالات زیر پاسخ دهد:

۱. ابعاد قابلیت‌های بازاریابی بانک ملی کدام‌اند؟
۲. مؤلفه‌های قابلیت‌های بازاریابی بانک ملی کدام‌اند؟

۳. شاخص‌های قابلیت‌های بازاریابی بانک ملی کدام‌اند؟

ساختار این مقاله به این شرح است که در بخش ۲، مروری بر چهارچوب نظری مقاله انجام می‌شود. بخش ۳، به بیان روش تحقیق اختصاص داده شده است. در بخش ۴، روایی و پایایی اصالت پرسش‌نامه مرور شده است. در بخش ۵، تجزیه و تحلیل داده‌ها ارائه گردیده است و در بخش ۶ نتیجه‌گیری ارائه شده است.

۲ چهارچوب نظری

در مطالعات اخیر، قابلیت‌های بازاریابی به‌عنوان فرایند به‌کارگیری دانش، مهارت، و منابع سازمان جهت ایجاد ارزش افزوده برای کالاها و خدمات، برآوردن تقاضاهای رقابتی، و پاسخ‌گویی به نیازهای مرتبط با بازار تعریف شده است. اهمیت فرایندهای یادگیری در توسعه قابلیت‌های بازاریابی مورد تأیید قرار گرفته است؛ به‌خصوص زمانی که کارکنان بتوانند به‌سرعت با استفاده از دانش و مهارت خود، مسائل بازاریابی شرکت را حل کنند. به‌منظور تشریح قابلیت‌های بازاریابی شرکت، به تشریح فرایندهای بازاریابی خاصی پرداخته می‌شود که بتواند با راهبرد رقابتی شرکت سازگار باشد. هرچه قابلیت‌های بازاریابی در شرکت‌ها بالاتر باشد، آن‌ها را قادر ساخته است اطلاعاتی را در مورد اعمال و واکنش‌های رقبا کسب، ارزش خاصی را برای مشتریان، و موانعی را برای ورود رقبا ایجاد، و از تهدیدهای آنان جلوگیری کنند. این فرایند مبنایی را برای رسیدن به سود رقابتی گسترش می‌دهد. شرکت‌هایی که بهتر مجهز شده‌اند تا به الزامات بازار و پیش‌بینی شرایط متغیر پاسخ دهند، انتظار دارند از مزیت رقابتی بالاتر و سودآوری بلندمدت برخوردار شوند. تأکید اصلی قابلیت، که مفهوم جدیدی نیست، بر ایجاد شایستگی‌ها و قابلیت‌های متمایزی است که در چهارچوب خط‌مشی اولیه شرکت نمایان می‌شود (ولی‌پور، ۱۳۹۵).

قابلیت‌های بازاریابی به‌عنوان فرایندهای تکمیلی تعریف شده‌اند که برای به‌کارگیری دانش، مهارت‌ها، و منابع مشترک شرکت در مقابل نیازهای مربوط به بازار تجارت طراحی شده‌اند، که کسب‌وکارها را قادر می‌سازند به کالاها و خدماتشان ارزشی را افزوده و تقاضاهای رقابتی را برآورده کنند (احمدی، ۱۳۸۹).

قابلیت‌های بازاریابی معمولاً عنصری هستند که هم دارایی‌های سازمانی و هم استقرار سودمندانه دارایی‌ها را به ارمغان می‌آورند. آن‌ها با دارایی‌هایی که قابل مشاهده نیستند، متفاوت‌اند. و بر امور سازمانی و اقداماتی که قابل معامله یا تقلید نیستند تأثیر دارند، با توجه

به ادبیات بازاریابی، قابلیت‌های مرتبط با بازار به کارگیری مؤثر دارایی‌های مبتنی بر بازار را تسهیل می‌کنند. این قابلیت‌ها معمولاً با وظایف بازاریابی در ارتباطند و عناصر آمیخته بازاریابی فردی را همانند فرایندهای بازاریابی دربر می‌گیرد (ژو و ژو^۱، ۲۰۰۸).

قابلیت بازاریابی فرایند یکپارچه‌ای است که در آن شرکت‌ها منابع محسوس و نامحسوس را برای درک پیچیدگی نیازهای خاص مشتریان، دستیابی به یک تمایز نسبی محصولات برای برتری رقابتی، و در نهایت دستیابی به یک کیفیت برند مناسب به کار می‌برند. یک شرکت قابلیت‌های بازاریابی‌اش را زمانی می‌تواند توسعه دهد که توانایی ترکیب مهارت‌های فردی و دانش کارکنانش را با منابع در دسترسش داشته باشد. شرکتی که بیشتر منابعش را برای تعامل با مشتریان هزینه می‌کند، می‌تواند توانایی احساس نیازمندی‌های بازار را افزایش دهد. سانگ^۲ (۲۰۰۸) قابلیت‌های بازاریابی به شرکت برای ایجاد و حفظ رابطه‌اش با مشتریان و اعضای کانال‌های توزیع کمک می‌کند. قابلیت‌های بازاریابی تصویری قوی از برند ایجاد می‌کند که به شرکت اجازه داشتن یک عملکرد مالی عالی را می‌دهد (ارتگا و ویلاورد^۳، ۲۰۰۸). قابلیت بازاریابی را می‌توان به عنوان شایستگی‌های سازمانی که حمایت از سنجش بازار و ارتباط مشتری را حمایت می‌کند در نظر گرفت (ژو و ژو، ۲۰۰۸).

قابلیت‌های بازاریابی امکان وفق دادن، ترکیب کردن، و پیکربندی مجدد مهارت‌های سازمانی و منابع داخلی و خارجی را فراهم می‌آورند تا با توجه به نیازهای محیط متغیر بیرونی، سازمان خود را سازمان دهی کند (ساعدی و یزدانی، ۱۳۸۸).

قابلیت بازاریابی را می‌توان به عنوان فرایند به اشتراک گذاشتن منابع ناملموس (یعنی مبتنی بر دانش) و ملموس با یکدیگر برای ایجاد نتایج ارزشمند در نظر گرفت. این قابلیت به عنوان متغیری منحصر به فرد (به عنوان مثال کارکنان) که در مجموع دانش و مهارت‌هایشان از طریق تجارب گذشته (از قبیل فروش، توسعه محصول جدید، توزیع) ترکیب می‌کنند، در نظر گرفته می‌شوند.

این متغیر به وسیله شاخص‌های ذیل اندازه‌گیری می‌شود:

توسعه محصول جدید، تبلیغات، روابط عمومی، ترفیع فروش، پوشش محیطی (بررسی محیطی)، توسعه برنامه‌های بازاریابی، اجرای برنامه‌های بازاریابی (گرفیت و همکاران^۴، ۲۰۱۰).

¹ Zhu & Zhu

² Song

³ Ortega & Villaverde

⁴ Griffith et al.

در مطالعات اخیر، قابلیت‌های بازاریابی به‌عنوان فرایند به‌کارگیری دانش، مهارت، و منابع سازمان جهت ایجاد ارزش افزوده برای کالاها و خدمات، برآوردن تقاضاهای رقابتی، و پاسخ‌گویی به نیازهای مرتبط با بازار تعریف شده است (گریفیت و همکاران، ۲۰۱۰). اهمیت فرایندهای یادگیری در توسعه قابلیت‌های بازاریابی مورد تأکید قرار گرفته است، به‌خصوص زمانی که کارکنان بتوانند به‌طور سریع با استفاده از دانش و مهارت خود، مسائل بازاریابی شرکت را حل کنند.

در طول دهه‌های گذشته، تلاش شده است ارتباطات بین محیط صنعت و قابلیت شرکت را برای ایجاد فعالیت‌ها بررسی کنند. یکی از این رویکردها در این حوزه رویکرد «رقابت موجب صلاحیت می‌شود» است. این رویکرد بیان می‌کند همان‌گونه که شرکت‌ها یاد می‌گیرند چطور بر چالش‌های خاص رقابتی غلبه کنند، آن‌ها به‌طور بالقوه قابلیت‌های ارزشمند را توسعه می‌دهند. این قابلیت‌ها به‌نوبه خود می‌توانند مزایای رقابتی مهمی داشته باشند؛ مزایایی که در اختیار شرکت‌ها نیست و شرکت‌ها مجبور نیستند با توسعه قابلیت‌های مرتبط نسبت به خطرهای رقابتی واکنش نشان دهند. ویراواناردنا^۱ و دیگران (۲۰۰۶) با بسط این دیدگاه، اظهار کردند که دریافت رشته‌های پیوندی بین ساختار صنعت و ویژگی‌های شرکت، محیط رقابتی صنعت، توسعه اساس دانش را تسریع می‌کند و شرکت‌ها را قادر می‌سازد در داخل آن ظهور موقعیت‌های بازار را مورد استفاده قرار دهند. در جایی که آن‌ها برای رسیدن به این هدف بر یادگیری به‌عنوان قابلیت تمرکز می‌کنند، ما معتقدیم که در اینجا استدالات آن‌ها در بافت قابلیت بازاریابی معتبر هستند. برای رسیدن به این هدف، اظهار می‌کنیم که محیط صنعت رقابتی باعث می‌شود شرکت‌ها روش‌های ابداعی ایجاد ارزش بهتر را برای مشتریان با اجبار به توسعه قابلیت‌های مجزا و به‌خصوص قابلیت‌های بازاریابی ادامه دهند. سانگ قابلیت‌های بازاریابی را منبع مهمی برای افزایش مزیت رقابتی قلمداد می‌کند (سانگ و همکاران، ۲۰۰۸).

دیدگاه استدلال از تأثیر کلی محیط در توسعه قابلیت بر این فرض تکیه دارد که همه قابلیت‌ها از ویژگی‌های بنیادین یکسان برخوردارند. به معنای دقیق کلمه، قابلیت‌ها دسته‌های پیچیده‌تر تأثیر دانش، مهارت‌ها، و توانایی‌های جای گرفته در داخل فرایندهای تجاری شرکت است که در سطوح مختلف شرکت کار می‌کنند. قابلیت‌ها فرایندهای توسعه‌یافته توسط شرکت‌ها را ایجاد می‌کنند تا مردم و منابع را با تلاش‌های مکرر در کنار

¹ Weerawardena

یکدیگر قرار دهند. بررسی همه قابلیت‌های ممکن بازاریابی امکان‌پذیر نیست، زیرا این قابلیت‌ها با کسب و کارهایی که به علت ماهیت، محیط تجاری هستند، تفاوت دارند (جی- جنگو^۱، ۲۰۰۴).

محققان نظریه قابلیت‌های بازاریابی را به‌عنوان ترویجی سازنده از دیدگاه مبتنی بر منابع یک شرکت در نظر می‌گیرند (RBV)؛ به‌ویژه اینکه RBV فرض می‌کند که منابع موجب توانمندشدن شرکت نسبت به طراحی، تولید، بازاریابی، و پخش محصولات و خدمات می‌شوند (تئودوسیو^۲ و همکاران، ۲۰۱۲).

قابلیت‌های بازاریابی در متون به‌عنوان سازوکارهای مهم مرتبط با بازار دیده می‌شود که شرکت‌ها توسط آن دانش برتر بازار را به‌کار می‌گیرند تا سود اقتصادی ایجاد کنند (مورگان^۳ و همکاران، ۲۰۰۹). یک شرکت با قابلیت‌های بازاریابی قوی قادر است با استفاده از درک عمیق خود از نیازهای مشتری، توسعه محصولات جدید را پرورش دهد و فعالیت‌های بازاریابی را سازمان‌دهی کند که ارزش منحصربه‌فردی را به مشتریان ارائه می‌دهد (پراسنیکار^۴ و همکاران، ۲۰۰۸). در ادامه، برخی از تعاریف قابلیت‌های بازاریابی از نظر محققان آورده شده است.

قابلیت بازاریابی به‌عنوان فرایند منسجمی تعریف می‌شود که در آن یک شرکت منابع ملموس و ناملموس را برای درک نیازهای پیچیده مشتری، متمایزکردن محصول نسبت به رقابت، و کسب برتری و ارزش ویژه برند مورد استفاده قرار می‌دهد (ناث و همکاران، ۲۰۱۰). قابلیت‌های بازاریابی به‌عنوان مجموعه‌ای پیچیده از مهارت‌ها و دانش انباشته‌شده درک می‌شوند که از طریق فرایندهای سازمانی به‌کار گرفته شده و شرکت‌ها را قادر می‌سازند تا فعالیت‌های خود را هماهنگ کنند و از دارایی‌های خود بهره ببرند (ترز و لوس^۵، ۲۰۱۲). قابلیت‌های بازاریابی شامل ادغام تمام فعالیت‌های مرتبط با بازاریابی یک شرکت با استفاده از دانش برتر بازار در خصوص مشتریان و رقابت است (ناث و همکاران، ۲۰۱۰).

با توجه به تعاریف فوق، تعریف پژوهش حاضر از قابلیت‌های بازاریابی را می‌توان این‌گونه بیان کرد: مجموعه‌ای از مهارت‌ها و توانایی‌ها که شرکت را قادر می‌سازند نیازهای فعلی و آتی

¹ Jyh-Jengwu

² Theodosiou

³ Morgan

⁴ Prašnikar

⁵ Trez & Luce

مشتریانش را بهتر درک کنند، به این نیازها، بهتر خدمت‌رسانی کنند، مشتریان جدیدی به‌دست آورند، و همچنین به‌طور مؤثر رقابت و رقبا را تحلیل کنند.

یکی از مدل‌های ارائه‌شده فرایند قابلیت‌های بازاریابی را به هشت فرایند تقسیم می‌کند. فرایندهای شناسایی‌شده با در نظرگرفتن قابلیت‌های بازاریابی ارائه‌شده توسط این مدل، به طور مستقیم و مثبت با عملکرد شرکت در ارتباطاند (آکدنیز^۱ و همکاران، ۲۰۱۰). قابلیت‌های بازاریابی عبارت‌اند از: ۱- توسعه محصول، فرایند توسعه و مدیریت محصول، و ارائه خدمات (وورهیز و مورگان^۲، ۲۰۰۵)؛ ۲- قیمت‌گذاری، راهبرد به‌دست‌آوردن سود مطلوب از فروش شرکت (همان)؛ ۳- مدیریت کانال، دوره‌ای برای ارائه فعالیت و حفظ کانال‌های توزیع که به‌صورت کارا و اثربخش به مشتریان و مصرف‌کنندگان نهایی کالا تحویل می‌دهند (همان)؛ ۴- بازاریابی رابطه‌مند، توانایی برقراری ارتباطات مناسب با مشتریان، و مدیریت درک ارزش آنان (مورگان، ۲۰۱۲)؛ ۵- فروش، فعالیت جهت اعمال نظرات مشتری (کچیولاتی و لی^۳، ۲۰۱۶)؛ ۶- مدیریت اطلاعات بازار، ممارست برای به‌دست‌آوردن و استفاده از دانش بازار (وورهیز و مورگان، ۲۰۰۵)؛ ۷- برنامه‌ریزی بازاریابی، توانایی در خلق راهبرد بازاریابی که منابع شرکت و بازار را بهینه می‌کند (همان)؛ ۸- اجرای بازاریابی، فرایند تبدیل راهبرد بازاریابی به تحقق توسعه منابع (همان).

با توجه به ابداعات پرشتاب و گسترش و کاربرد فناوری‌های جدید، سانگ و همکاران (۲۰۰۵) معتقدند که تمرکز و توجه به عدم اطمینان موجود در فناوری و تغییرات آن بسیار مهم است. آنان بر این باورند که قابلیت انجام بازاریابی به‌صورت آنلاین ازجمله قابلیت‌های بازاریابی برای سازمان‌های هزاره سوم محسوب می‌شود که می‌تواند عملکرد این سازمان‌ها را به‌طور قابل‌توجهی بهبود بخشد. مو^۴ (۲۰۱۵) نیز تأکید دارد که شرکتی با قابلیت‌های بازاریابی نسبت به شرکت‌هایی که تنها بر قابلیت‌های عملیاتی متمرکزند، عملکرد مالی بیشتری دارد. نتایج تحقیقات وی در خصوص قابلیت بازاریابی، انطباق سازمانی، و قابلیت نوآوری (در ارائه خدمات جدید و بهبود کیفیت آن‌ها)، نشان‌دهنده اهمیت بالای قابلیت نوآوری به‌عنوان جزئی از قابلیت‌های بازاریابی بود. مورگان (۲۰۱۲) نیز در تحقیق خود به

¹ Akdeniz

² Vorhies & Morgan

³ Cacciolatti & Lee

⁴ Yang

⁵ Mu

سه عامل اصلی برای قابلیت‌های بازاریابی توجه کرد که عبارت‌اند از: قابلیت‌های حسگری از بازار، مدیریت ارتباط با مشتریان، و قابلیت برندسازی.

محققان جهت عملیاتی‌سازی قابلیت‌های بازاریابی، فرایندهای متعددی را تعریف کردند که هرکدام می‌تواند توسط شرکت، جهت رسیدن به مشتریان هدف و ایجاد ارزش افزوده برای کالاها و خدمات به‌کار گرفته شود. یکی از نخستین فرایندها خدمت‌دهی به مشتریان است، به‌گونه‌ای که بتواند نیازهای خریدار و مصرف‌کننده را برآورده کند. بسیاری از پژوهشگران بازاریابی معتقدند خدمت‌دهی به مشتریان به‌گونه‌ای شاخص می‌تواند منجر به مزیت رقابتی شود (کامبوج و رحمان، ۲۰۱۷).

دیگر فرایند استفاده از تحقیقات بازاریابی برای شناختن نیازهای آشکار و پنهان مشتریان و بررسی کالاها و خدمات ارائه‌شده توسط رقباست. آخرین فرایند توانایی شرکت در ایجاد محصولی متمایز از نظر کیفیت، قیمت، وجهه، خدمات، و... است. هریک از این متغیرها ارتباط مثبتی با عملکرد شرکت به‌ویژه در زمینه نوآوری، کارآفرینی، ایجاد مزیت رقابتی، و افزایش فروش و سهم بازار دارد (کامبوج و رحمان، ۲۰۱۷؛ کامبوج و همکاران، ۲۰۱۵).

با توجه به اینکه هر کسب‌وکاری قابلیت‌هایی را گسترش می‌دهد که در واقعیت بازار رقابتی آن، تعهدات گذشته، و الزامات پیش‌بینی‌شده ریشه دارد، این امر امکان‌پذیر نیست که همه قابلیت‌های ممکن برشمرده شوند. با این حال، تعدادی از قابلیت‌های مطمئن که می‌تواند در هر کسب‌وکاری برای پاسخ به فرایندهای محوری شناخته شود، بررسی خواهد شد. از طرفی در راستای کار تایوونیاک^۲ (۲۰۰۷)، ترکیب دیدگاه کیفیت خدمات الکترونیک و کیفیت محتوای وبسایت سازمان مفید به‌نظر می‌رسد، زیرا انجام این کار امکان انجام ساختارهای رفتاری گسترده را به‌صورت آنلاین و با سرعت بالا فراهم می‌کند (وی و وانگ^۳، ۲۰۱۱).

در نهایت، می‌توان گفت باوجود ادبیات شایان توجه در زمینه قابلیت‌های بازاریابی، به‌نظر می‌رسد که در این تحقیقات جامعیت وجود ندارد و هریک از محققان از دیدگاه خاصی به ارائه مدلی برای قابلیت‌های بازاریابی پرداخته‌اند (دهدشتی شاهرخ و همکاران، ۱۳۹۶). با توجه به اهمیت توسعه مدلی جامع و بومی برای قابلیت‌های بازاریابی برای بانک ملی، این پژوهش می‌کوشد با تحقیق کیفی از مدیران و متخصصان بازاریابی و فروش، مدل قابلیت‌های بازاریابی را توسعه دهد؛ به‌طوری‌که این مدل مبنای پاسخ به سؤالات اساسی تحقیق است.

¹ Kamboj & Rahman

² Tywoniak

³ Wei & Wang

۳ روش تحقیق

این پژوهش به دو روش کیفی و کمی انجام شده است. در بخش کیفی، مدل‌های مختلف سنجش قابلیت‌های بازاریابی بررسی شده و ابعاد، مؤلفه‌ها، و شاخص‌های موردنظر از طریق تحلیل مضمون (تماتیک) و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با خبرگان استخراج، و در بخش کمی نیز مدل مستخرج با نظر افراد نمونه آماری بخش دوم مورد آزمون قرار گرفته است. در این تحقیق، از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی برای جمع‌آوری مدل‌های موجود در سطح جهان استفاده شد. روش گردآوری داده‌ها در بخش کیفی مصاحبه نیمه‌ساختاریافته از خبرگان و در بخش کمی نیز پرسشنامه است. تحقیق حاضر در بخش کیفی از نظر هدف توسعه‌ای، و در بخش کمی نیز کاربردی بوده، از نظر ماهیت گردآوری داده‌ها «توصیفی-پیمایشی» است.

جامعه آماری این پژوهش شامل دو بخش است: الف- خبرگان بانک ملی به تعداد ۱۰ نفر (در بخش کیفی)؛ و ب- کارشناسان و مدیران این بانک به تعداد ۸۰۲ نفر (برای بخش کمی).

شایان ذکر است نمونه‌گیری بخش اول (کیفی) به صورت غیراحتمال وند و انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته دارای مشخصات زیر بودند:

الف- دارای مدرک تحصیلی دکتری یا دانشجوی دکتری؛

ب- حداقل ۲۰ سال سابقه در حوزه بانکداری؛

ج- فارغ‌التحصیل در یکی از رشته‌های بانکداری، اقتصاد یا مدیریت (گرایش‌های مالی، صنعتی، و کارآفرینی).

و بخش دوم جامعه آماری نیز کارشناسان و مدیران سطوح مختلف بانک ملی به تعداد ۸۰۲ نفر بودند، که با توجه به حجم بالا و محدودیت‌ها، ناگزیر به انتخاب قسمتی از جامعه به عنوان نمونه شدیم که از فرمول حجم نمونه کوکران در جوامع محدود به صورت احتمال وند استفاده شد.

$$n = \frac{NZ^2_{1-\frac{\alpha}{2}} pq}{(N-1)\varepsilon^2 + Z^2_{1-\frac{\alpha}{2}} pq} \Rightarrow \frac{802 \times (1.96)^2 \times (0.5)^2}{801 \times (0.05)^2 + (1.96)^2 (0.5)^2} \cong 260$$

بنابراین، حجم نمونه ۲۶۰ نفر و روش نمونه‌گیری نیز تصادفی طبقه‌ای است.

جمع‌آوری داده‌های کمی با پرسش از خبرگان علمی با استفاده از ابزار پرسش‌نامه کمی انجام گرفته شده و از لحاظ نحوه اجرا، پرسش‌نامه به صورت حضوری تکمیل شده است. پس از تعیین شاخص‌های اصلی در روش کیفی و تعیین ریز شاخص‌های آن‌ها، پرسش‌نامه کمی تهیه شد و در اختیار جامعه مورد نظر قرار گرفت. در نهایت، پرسش‌نامه با ۵۲ گویه و در طیف پنج‌سطحی لیکرت^۱ تهیه شد؛ به این صورت که برای سنجش قابلیت‌های بازاریابی در بانک ملی، سه بعد بازاریابی رابطه‌مند، قابلیت نوآوری، و قابلیت بازاریابی اینترنتی انتخاب شدند. گفتنی است که بازاریابی رابطه‌مند شامل ۲۲ سؤال، قابلیت نوآوری شامل ۱۵ سؤال، و قابلیت بازاریابی اینترنتی نیز دربرگیرنده ۱۵ سؤال بود. در ادامه، پرسش‌نامه‌ای متشکل از ۵۲ گویه فوق با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت طراحی شد و در اختیار نمونه آماری قرار گرفت.

۴ روایی و پایایی پرسش‌نامه

در این تحقیق، برای سنجش روایی پرسش‌نامه از روایی محتوا استفاده شد.

جدول ۱

مقدار CVR برای شاخص‌های قابلیت‌های بازاریابی

مقدار CVR (درصد)	سطح سه	سطح دو	سطح یک
۱۰۰	۱- اهمیت توسعه کانال‌های ارتباطی با مشتریان در برنامه‌های بانک از جمله call center	قابلیت ارتباط با مشتریان	بازاریابی رابطه‌مند
۸۰	۲- آگاهی و تسلط کامل کارشناسان واحد روابط عمومی از آخرین دستورالعمل‌ها و فرایندهای بانک		
۷۰	۳- یکپارچه‌سازی فرایندهای بازاریابی، فروش، و خدمات		
۹۰	۴- دریافت و پیگیری مستمر نظرها، پیشنهادهای، و شکایت‌های مشتریان		
۹۰	۵- داشتن یک CRM قوی به منظور شناسایی و هدف قرار دادن مشتریان جذاب		
۱۰۰	۶- اهمیت جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات مشتریان در هر بخش بانک		
۷۰	۷- ارائه خدمات مناسب به مشتریان براساس ویژگی‌های هر بخش بازار		

^۱ Likert Scale

۸۰	۸- انجام طرح‌های رضایت‌سنجی از مشتریان در بخش‌های مختلف بانک	قابلیت تحقیقات بازاریابی	قابلیت نوآوری
۸۰	۹- برقراری ارتباط مؤثر با مشتریان هدف و حفظ وفاداری به بانک میان مشتریان جذاب		
۹۰	۱۰- شناسایی بازارها و مشتریان بالقوه و نیازهای آن‌ها		
۹۰	۱۱- نظرسنجی از مشتریان در مورد خدمات		
۷۰	۱۲- بررسی و دنبال کردن نیازها و خواسته‌های مشتریان		
۸۰	۱۳- اهمیت تحقیقات بازار در برنامه‌های بانک	خدمت به مشتری	
۷۰	۱۴- جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات بازار		
۸۰	۱۵- تحقیق روی رقبای و تحلیل روش‌های موفق آنان		
۹۰	۱۶- خوشرویی کارکنان در برخورد با مشتریان و رفتار مؤدبانه و بانزاکت مشتریان		
۱۰۰	۱۷- ارائه خدمات در کوتاه‌ترین زمان و تلاش کارکنان برای حل مشکلات مشتریان		
۱۰۰	۱۸- انعطاف‌پذیری در مقابل خواسته‌ها و نیاز مشتریان	قابلیت بهبود کیفیت خدمات	
۱۰۰	۱۹- دقت در نگهداری اسناد و مدارک مشتریان و همچنین اسرار آنان		
۹۰	۲۰- داشتن دانش کافی در مورد مشتریان		
۱۰۰	۲۱- توسعه کانال‌های ارتباطی با مشتریان به منظور ارائه اطلاعات لازم و کافی به مشتریان		
۸۰	۲۲- توجه به ویژگی‌های فردی مشتریان		
۹۰	۲۳- همگام‌بودن خدمات بانک با فناوری روز	قابلیت توسعه خدمات جدید	
۸۰	۲۴- ارائه خدمات باکیفیت و مناسب، هم‌راستا با نیاز مشتریان		
۸۰	۲۵- داشتن تصویری مناسب از خدمات توسط مشتریان نسبت به رقبا		
۱۰۰	۲۶- توسعه خدمات جدید براساس توجه به بازار و نیازهای مشتریان		
۷۰	۲۷- توسعه خدمات جدید مبتنی بر دانش فنی واحد تحقیق و توسعه		
۹۰	۲۸- ایده‌یابی مبتنی بر خدمات موفق خارجی و رقبا	قابلیت برندسازی	
۹۰	۲۹- تحقیقات بازار و نظرسنجی از خدمات جدید		
۹۰	۳۰- برنامه‌ریزی و مدیریت فرایند توسعه خدمات جدید		
۷۰	۳۱- هماهنگی و مشارکت واحد تحقیق و توسعه و بازاریابی در توسعه محصولات جدید		
۹۰	۳۲- توجه به اهمیت و نقش برند در اذهان مشتریان		
۹۰	۳۳- ایجاد خلاقیت در تبلیغات و نحوه ارائه خدمات		
۷۰	۳۴- بررسی تطبیق تصویر برند با ویژگی‌های بازارهای هدف و تعیین و تقویت جایگاه برند در ذهن مشتریان		
۱۰۰	۳۵- هماهنگی تمام اجزای شرکت با تصویر برند		

۳۶- ارزیابی و تحلیل مستمر وضعیت برند در بازار	۱۰۰		
۳۷- برقراری وابستگی‌های مطلوب از برند در اذهان مشتریان و حفظ تصویر مثبت از برند در رابطه با رقبا	۹۰		
۳۸- حفظ اطلاعات محرمانه مشتریان در وبسایت	۹۰	کیفیت تعاملات آنلاین	قابلیت بازاریابی اینترنتی
۳۹- اشتراک اطلاعات در وبسایت	۸۰		
۴۰- امکان تعامل با اپراتور در وبسایت (User Friendly)	۱۰۰		
۴۱- سهولت انتقال ایده‌ها و نقطه‌نظرات در وبسایت	۹۰	کیفیت محتوای وبسایت	
۴۲- اطلاعات مربوط به خط‌مشی و اختلاف نظرات مشتریان در وبسایت	۱۰۰		
۴۳- اطلاعات مفید و مناسبی در خصوص خدمات در وبسایت	۱۰۰		
۴۴- اطلاعات مربوط به برقراری ارتباط با بانک (ایمیل، آدرس، شماره تماس و...) در وبسایت	۹۰		
۴۵- ارائه مقالات آموزشی و اطلاع‌رسانی‌های مستمر از خدمات جدید سازمان به‌منظور افزایش سطح آگاهی مشتریان در وبسایت	۸۰		
۴۶- ایجاد بخش پیگیری درخواست‌ها و ثبت نظرات و مشکلات مشتریان در سایت با قابلیت ارسال پاسخ به آنان	۸۰		
۴۷- قابلیت ارائه سرویس‌دهی چند خدمت در وبسایت به مشتریان بدون وقفه زمانی ۳۶۵×۲۴×۷	۹۰	کیفیت خدمات الکترونیک	
۴۸- راهنمایی مشتریان در دریافت خدمات موردنیاز و بهره‌گیری راحت از بخش‌های مختلف وبسایت	۹۰		
۴۹- دستیابی به خدمت موردنظر تنها با چند کلیک	۷۰		
۵۰- داشتن سرعت بالا در وبسایت به‌منظور دریافت خدمت در کوتاه‌ترین زمان ممکن	۹۰		
۵۱- ارائه خدمات در شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی ازجمله بله و استفاده از موبایل‌بانکینگ و اپ‌هایی همچون بام	۸۰		
۵۲- بهینه‌بودن وبسایت برای موتورهای جست‌وجو و سازگاری آن در سایر ابزارها ازجمله تبلت و موبایل	۹۰		

منبع: محاسبات تحقیق

پس از روایی‌سنجی، هیچ‌یک از سؤالات حذف نشد. بنابراین، می‌توان ادعا کرد که پرسش‌نامه طراحی‌شده از روایی لازم برخوردار است.

برای سنجش پایایی پرسش‌نامه نیز از تکنیک آلفای کرونباخ^۱ استفاده شد. نتایج حاصل در جدول ۲ ارائه شده است:

جدول ۲

مقدار آلفای کرونباخ برای متغیرهای پژوهش

ردیف	متغیرها	مقدار آلفای کرونباخ
۱	قابلیت ارتباط با مشتریان	۰/۸۴۶
۲	قابلیت تحقیقات بازاریابی	۰/۸۰۲
۳	خدمت به مشتری	۰/۷۴۹
۴	قابلیت بهبود کیفیت خدمات	۰/۷۸۱
۵	قابلیت توسعه خدمات جدید	۰/۸۳۴
۶	قابلیت برندسازی	۰/۸۰۹
۷	کیفیت تعاملات آنلاین	۰/۷۷۶
۸	کیفیت محتوای وبسایت	۰/۸۲۱
۹	کیفیت خدمات الکترونیک	۰/۷۴۸

منبع: محاسبات تحقیق

همان‌طور که مشاهده می‌شود، مقادیر آلفای کرونباخ برای تمام متغیرها از ۰/۷ بیشتر بوده و بنابراین پایایی متغیرها با تکنیک آلفای کرونباخ ثابت شد.

۵ تجزیه و تحلیل یافته‌ها

برای بررسی نرمال بودن توزیع مشاهدات مربوط به متغیرها، از آزمون آماری کولموگروف-اسمیرنوف^۲ استفاده شد.

^۱ Cronbach's Alpha

^۲ Kolmogorov-Smirnov test

جدول ۳

نتایج حاصل از به کارگیری آزمون کولموگروف-اسمیرنف

متغیر	سطح معناداری	متغیر	سطح معناداری
قابلیت ارتباط با مشتریان	۰/۱۶۴	قابلیت برندسازی	۰/۱۸۵
قابلیت تحقیقات بازاریابی	۰/۰۹۴	کیفیت تعاملات آنلاین	۰/۰۸۶
خدمت به مشتری	۰/۰۹۲	کیفیت محتوای وبسایت	۰/۱۳۷
قابلیت بهبود کیفیت خدمات	۰/۰۸۲	کیفیت خدمات الکترونیک	۰/۱۴۵
قابلیت توسعه خدمات جدید	۰/۲۰۱		

منبع: محاسبات تحقیق

در جدول ۳، با توجه به اینکه برای همه متغیرها سطح معناداری از مقدار ۰/۰۵ بیشتر شده است، لذا می‌توان گفت تمام متغیرها با اطمینان ۹۵ درصد از توزیع نرمال پیروی می‌کنند.

۱.۵ آزمون بارتلت و شاخص KMO

در انجام تحلیل عاملی، ابتدا باید از این مسئله اطمینان می‌یافتیم که آیا تعداد داده‌های موردنظر (اندازه نمونه و رابطه بین متغیرها) برای تحلیل عاملی مناسباند یا خیر. بدین منظور از شاخص KMO و آزمون بارتلت استفاده شد. کایزر^۱، مایر^۲ و اولکین^۳ شاخص کفایت نمونه را ابداع کرده‌اند و این شاخص در بازه صفر و یک قرار دارد. اگر مقدار شاخص بیشتر از ۰/۷ و نزدیک به یک باشد، داده موردنظر (اندازه نمونه) برای تحلیل عاملی مناسب است؛ در غیر این صورت نتایج تحلیل عاملی برای داده‌های موردنظر چندان مناسب نیست.

جدول ۴

آزمون بارتلت

آماره KMO	سطح معناداری	درجه آزادی
۰/۸۸۴	۰/۰۰۰	۱۵۹۶

منبع: محاسبات تحقیق

^۱ Kaiser^۲ Mayer^۳ Olkin

با توجه به اینکه در جدول ۴ سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ و مقدار آماره KMO بیشتر از ۰/۷ شده است، شرط لازم و کافی برای داشتن کفایت عاملی شدن وجود دارد. با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها در جامعه آماری و همچنین کفایت حجم نمونه، شرایط لازم برای بهره‌گیری از مدل‌سازی معادلات ساختاری مهیاست.

۵. ۲ چرخش واریمکس^۱

در ادامه، فرایند چرخش عامل‌ها انجام شد. در این فرایند، ماتریس اولیه را به ماتریس دیگری انتقال می‌دهد و از طریق پراکنده کردن واریانس در همه عامل‌ها، تاحدی به گونه یکنواخت، ساختار عاملی را روشن‌تر می‌سازد تا به یک راه‌حل تفسیرپذیر و تعمیم‌پذیر به سایر نمونه‌های همان جامعه منجر شود، و چون ماتریس اصلی تحلیل عاملی و بارهای مربوط ساختاری که از لحاظ علمی مهم و بامعنا باشد نتیجه نمی‌دهد، تصمیم گرفته شد که عامل‌های استخراج‌شده با استفاده از چرخش واریمکس به محورهای جدید انتقال داده شود تا کشف هیئت کلی متغیرها برای رسیدن به راه‌حل‌های تفسیرپذیر، قابل تعمیم، و نزدیک به واقعیت امکان‌پذیر گردد.

در این پژوهش به منظور سهولت و تشخیص عامل‌ها، بارهای عامل‌های سه‌گانه قابلیت‌های بازاریابی که بعد از چرخش واریمکس به دست آمده است و مقدار ارزش ویژه آن‌ها معنی‌دار است، عامل‌های چرخش‌یافته به همراه سوالاتی که روی آن عامل‌ها بار داشته‌اند، در جدول ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵

ماتریس عامل‌های استخراج‌شده با روش تحلیل عاملی اکتشافی بعد از چرخش

سؤال	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم	عامل چهارم	عامل پنجم	عامل ششم	عامل هفتم	عامل هشتم	عامل نهم
۲۲	۰/۸۹۸	-۰/۳۷۴	-۰/۱۳۶	-۰/۰۷۲	۰/۰۲۸	۰/۰۱۷	۰/۰۱۰	۰/۰۰۲	-۰/۰۰۵
۱۸	۰/۸۹۷	-۰/۳۶۷	-۰/۱۱۹	-۰/۰۳۰	۰/۰۰۴	-۰/۰۲۰	۰/۰۰۲	۰/۰۲۸	۰/۰۰۱
۱۹	۰/۸۹۷	-۰/۳۷۲	-۰/۱۱۱	-۰/۰۲۲	-۰/۰۰۵	-۰/۰۱۷	۰/۰۰۱	۰/۰۲۰	-۰/۰۰۴
۲۱	۰/۸۹۶	-۰/۳۸۸	-۰/۱۳۶	-۰/۰۷۶	۰/۰۲۲	۰/۰۱۰	۰/۰۰۸	-۰/۰۰۱	۰/۰۱۰
۱۶	۰/۸۹۵	-۰/۳۶۲	-۰/۱۱۳	-۰/۰۱۴	۰/۰۰۵	-۰/۰۳۰	-۰/۰۱۰	۰/۰۲۴	۰/۰۳۲
۱۷	۰/۸۹۳	-۰/۳۸۵	-۰/۱۲۲	-۰/۰۶۰	۰/۰۱۹	۰/۰۰۲	-۰/۰۰۵	-۰/۰۱۳	۰/۵۵۴
۱۵	-۰/۳۵۲	۰/۸۹۳	-۰/۱۱۴	۰/۰۰۴	-۰/۰۲۰	-۰/۰۴۰	۰/۰۰۵	۰/۰۲۲	-۰/۰۰۵
۱۴	-۰/۳۸۳	۰/۸۹۱	-۰/۱۳۳	-۰/۰۷۲	۰/۰۰۹	-۰/۰۱۱	-۰/۰۱۷	۰/۰۰۶	۰/۰۰۱

^۱ Varimax

-۰/۰۰۴	-۰/۰۰۴	۰/۰۱۴	۰/۰۲۳	۰/۰۴۵	-۰/۰۵۷	-۰/۱۳۴	۰/۸۹۰	-۰/۳۸۹	۱۲
۰/۰۱۰	-۰/۰۰۲	۰/۰۲۸	۰/۰۳۲	۰/۰۳۷	-۰/۰۵۶	-۰/۱۵۱	۰/۸۸۹	-۰/۳۸۸	۱۳
۰/۰۳۲	-۰/۰۱۲	۰/۰۲۳	۰/۰۱۸	۰/۰۳۵	-۰/۰۵۸	-۰/۱۴۱	۰/۸۸۸	-۰/۳۹۹	۱۱
۰/۵۵۴	۰/۰۰۵	۰/۰۰۷	-۰/۰۱۰	-۰/۰۲۲	۰/۰۰۱	-۰/۱۳۴	۰/۸۸۷	-۰/۳۷۷	۱۰
-۰/۰۲۱	-۰/۰۰۲	۰/۰۲۸	-۰/۰۰۵	۰/۰۲۳	-۰/۰۵۵	۰/۸۶۶	-۰/۱۴۵	-۰/۳۹۸	۴۸
-۰/۰۲۱	-۰/۰۰۹	-۰/۰۳۸	۰/۰۵۳	-۰/۰۳۹	-۰/۱۴۱	۰/۸۵۸	۰/۲۵۵	۰/۳۹۵	۵۰
-۰/۰۲۸	-۰/۰۰۱	-۰/۰۱۶	۰/۰۴۸	-۰/۰۴۵	-۰/۱۶۵	۰/۸۵۷	۰/۲۵۸	۰/۳۹۳	۵۲
-۰/۰۱۱	-۰/۰۰۹	-۰/۰۳۹	۰/۰۶۰	-۰/۰۵۲	-۰/۱۴۴	۰/۸۵۴	۰/۲۵۰	۰/۴۰۴	۵۱
-۰/۰۱۹	-۰/۰۱۱	-۰/۰۱۴	۰/۰۴۹	-۰/۰۳۷	-۰/۱۴۸	۰/۸۵۳	۰/۲۵۳	۰/۴۱۵	۴۹
۰/۰۳۲	-۰/۰۰۸	-۰/۰۳۹	۰/۰۳۹	-۰/۰۳۵	-۰/۱۶۰	۰/۸۵۱	۰/۲۵۵	۰/۴۰۶	۴۷
۰/۰۰۲	-۰/۰۰۳	-۰/۰۳۲	۰/۰۴۲	-۰/۰۵۲	۰/۸۵۱	۰/۲۶۵	-۰/۱۶۰	۰/۴۰۶	۴۶
۰/۰۱۵	۰/۰۰۳	-۰/۰۲۱	۰/۰۳۴	۰/۰۴۲	۰/۸۴۹	۰/۲۵۹	۰/۱۵۲	۰/۴۲۰	۴۵
۰/۰۱۲	-۰/۰۰۳	-۰/۰۲۱	۰/۰۳۰	-۰/۰۴۴	۰/۸۴۹	۰/۲۵۹	-۰/۱۵۲	۰/۴۲۰	۴۳
۰/۰۱۱	۰/۰۰۱	-۰/۰۲۱	۰/۰۳۳	-۰/۰۴۶	۰/۸۴۹	۰/۲۶۰	-۰/۱۵۷	۰/۴۱۴	۴۴
۰/۰۳۲	۰/۰۰۳	-۰/۰۱۳	۰/۰۵۹	-۰/۰۴۹	۰/۸۴۸	۰/۲۵۴	-۰/۱۶۱	۰/۴۱۶	۴۲
۰/۰۴۱	۰/۰۰۵	-۰/۰۰۷	۰/۰۳۸	۰/۸۵۱	۰/۲۶۱	-۰/۰۴۰	-۰/۱۵۱	۰/۴۱۹	۳۵
۰/۰۴۱	۰/۰۰۴	-۰/۰۰۱	۰/۰۲۷	۰/۸۴۲	-۰/۱۶۲	-۰/۰۳۶	-۰/۳۶۳	۰/۴۱۶	۳۲
۰/۰۲۶	۰/۰۰۴	۰/۰۳۲	-۰/۰۲۵	۰/۹۲۳	-۰/۰۸۵	۰/۰۱۶	-۰/۳۵۹	-۰/۰۰۶	۳۷
۰/۰۲۸	۰/۰۱۱	۰/۰۱۹	-۰/۰۳۹	۰/۹۲۱	-۰/۰۹۰	۰/۰۱۳	-۰/۳۶۲	-۰/۰۰۳	۳۴
۰/۰۰۴	۰/۰۰۲	۰/۰۳۱	۰/۰۳۶	۰/۹۱۹	-۰/۰۸۹	۰/۰۰۷	-۰/۳۶۸	-۰/۰۰۵	۳۳
-۰/۰۰۵	-۰/۰۰۳	۰/۰۲۵	-۰/۰۳۱	۰/۹۱۸	-۰/۰۹۲	۰/۰۰۷	-۰/۳۷۵	-۰/۰۰۳	۳۶
۰/۰۲۲	۰/۰۰۲	۰/۰۲۸	۰/۹۱۸	۰/۰۱۳	-۰/۰۸۶	-۰/۰۲۸	-۰/۳۷۳	۰/۰۰۱	۲۷
۰/۰۰۵	۰/۰۰۳	۰/۰۲۵	۰/۹۱۸	۰/۰۰۲	-۰/۰۹۶	-۰/۰۳۲	-۰/۳۷۳	۰/۰۰۵	۳۰
۰/۰۱۹	۰/۰۰۱	۰/۰۱۹	۰/۹۱۵	۰/۰۱۰	-۰/۱۰۰	-۰/۰۳۵	-۰/۳۷۷	۰/۰۰۲	۲۹
-۰/۴۴۲	۰/۰۰۶	۰/۰۴۸	۰/۹۱۳	۰/۰۱۴	-۰/۰۷۱	-۰/۰۵۰	-۰/۳۷۶	۰/۰۱۵	۲۶
۰/۵۵۰	۰/۰۰۴	۰/۰۳۶	۰/۹۱۳	۰/۰۰۰	-۰/۰۸۳	-۰/۰۴۷	-۰/۳۷۶	۰/۰۱۲	۲۸
-۰/۰۳۰	۰/۰۰۵	۰/۰۳۹	۰/۹۱۲	۰/۰۰۷	-۰/۰۷۱	-۰/۰۳۷	-۰/۳۸۲	۰/۰۱۱	۳۱
۰/۱۱۰	-۰/۰۴۹	۰/۸۵۲	۰/۱۲۶	-۰/۴۲۹	۰/۰۱۶	۰/۱۴۹	۰/۰۶۴	۰/۱۴۶	۳
۰/۰۲۲	-۰/۰۲۳	۰/۸۵۱	۰/۱۴۴	-۰/۴۲۴	۰/۰۰۴	۰/۱۳۹	۰/۰۷۵	۰/۱۶۱	۹
۰/۰۰۵	-۰/۰۲۸	۰/۸۴۶	۰/۱۴۰	-۰/۴۲۹	-۰/۰۰۷	۰/۱۴۲	۰/۰۵۶	۰/۱۵۶	۵
۰/۰۱۹	-۰/۰۲۹	۰/۸۴۴	۰/۱۱۰	-۰/۴۲۳	-۰/۰۰۵	۰/۱۵۸	۰/۰۶۸	۰/۱۴۳	۲
-۰/۰۲۰	-۰/۰۴۱	۰/۸۴۳	۰/۱۴۵	-۰/۴۴۲	۰/۰۰۱	۰/۱۱۹	۰/۰۵۴	۰/۱۵۷	۶
۰/۱۵۲	-۰/۰۴۷	۰/۸۳۸	۰/۱۴۰	-۰/۴۴۳	-۰/۰۰۴	۰/۱۲۸	۰/۰۵۹	۰/۱۵۹	۴
-۰/۱۵۲	-۰/۰۶۶	۰/۸۲۳	۰/۱۱۶	-۰/۴۴۲	۰/۰۱۰	۰/۱۸۲	۰/۰۴۹	۰/۰۹۷	۱
-۰/۱۵۷	-۰/۰۲۵	۰/۷۷۳	-۰/۱۷۴	۰/۵۵۰	۰/۰۳۲	۰/۰۹۷	۰/۱۹۷	۰/۱۲۰	۸
-۰/۱۶۱	۰/۷۷۲	۰/۰۲۳	-۰/۱۷۹	-۰/۰۳۰	۰/۵۵۴	۰/۰۹۵	۰/۱۹۴	۰/۱۱۸	۳۸
-۰/۱۵۱	۰/۷۷۱	۰/۰۲۸	-۰/۱۸۱	-۰/۰۱۴	۰/۵۵۶	۰/۰۹۶	۰/۱۸۸	۰/۱۲۰	۴۰
-۰/۰۸۳	۰/۷۷۰	۰/۰۴۰	-۰/۱۷۸	-۰/۰۱۶	۰/۵۴۹	۰/۱۰۰	۰/۱۹۷	۰/۱۲۷	۳۹
-۰/۰۷۱	۰/۷۶۹	۰/۰۳۰	-۰/۱۷۲	-۰/۰۲۹	۰/۵۵۶	۰/۱۰۱	۰/۲۶۰	۰/۱۱۷	۴۱
۰/۷۶۸	۰/۰۲۸	۰/۰۲۷	-۰/۱۶۹	-۰/۰۱۶	۰/۵۶۳	۰/۱۰۰	۰/۱۸۹	۰/۱۱۲	۲۵
۰/۹۲۹	۰/۰۷۸	۰/۱۲۳	-۰/۰۰۷	۰/۳۱۶	-۰/۰۲۵	۰/۰۳۲	-۰/۰۸۸	-۰/۰۵۵	۲۰
۰/۹۲۷	۰/۰۷۸	۰/۱۱۲	-۰/۰۰۵	۰/۳۱۹	-۰/۰۳۰	۰/۰۴۱	-۰/۰۹۹	-۰/۰۴۵	۲۳

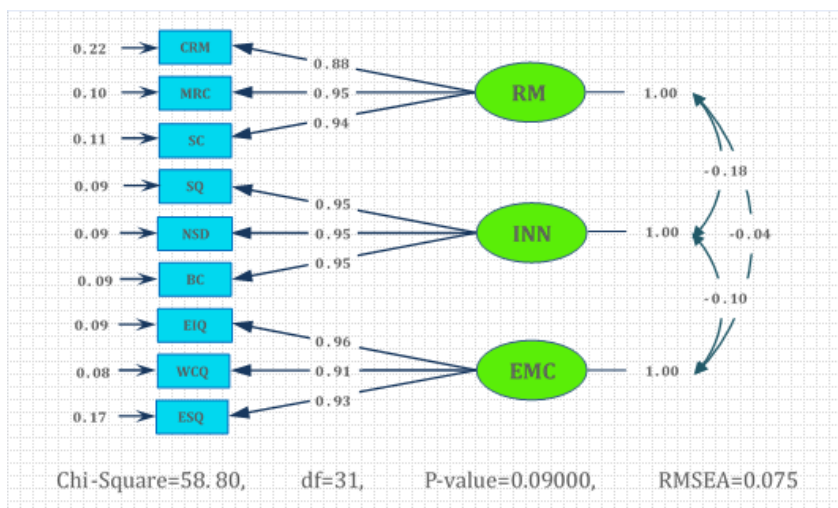
۰/۹۲۶	۰/۰۸۰	۰/۱۱۴	۰/۰۱۳	۰/۳۰۸	-۰/۰۱۸	۰/۰۴۱	-۰/۱۰۵	-۰/۰۵۸	۷
۰/۹۲۶	۰/۰۶۹	۰/۱۲۲	۰/۰۰۷	۰/۳۲۴	-۰/۰۳۹	۰/۰۲۶	-۰/۰۹۹	-۰/۰۴۶	۲۴

منبع: محاسبات تحقیق

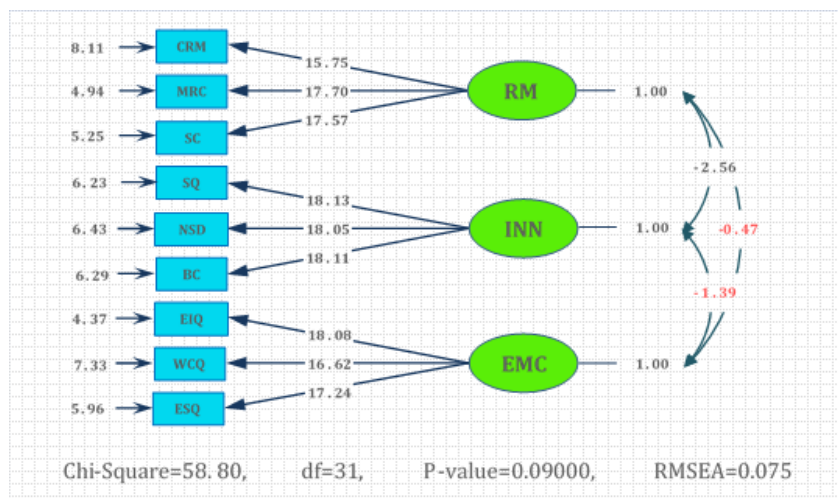
۳.۵ آزمون مدل تحقیق

در ادامه برای بررسی متغیرهای تحقیق، از مدل‌سازی معادلات ساختاری در محیط نرم‌افزار لیزرل استفاده شده است. پس از تعیین مدل‌های اندازه‌گیری، به منظور ارزیابی مدل مفهومی تحقیق، برای متغیر قابلیت‌های بازاریابی و همچنین اطمینان‌یافتن از وجود یا نبود رابطه علی میان متغیرهای تحقیق و بررسی تناسب داده‌های مشاهده‌شده با مدل مفهومی تحقیق، مدل تحقیق با استفاده از مدل معادلات ساختاری نیز آزمون شدند.

شکل ۱ مدل اصلی تحقیق را که در نرم‌افزار لیزرل رسم شده است، نشان می‌دهد.

شکل ۱. مدل برازش‌یافته تحقیق برای متغیر قابلیت‌های بازاریابی

شکل ۲. مقدار t برای بررسی معنی‌داری پارامترهای مدل برازش‌یافته تحقیق برای متغیر قابلیت‌های بازاریابی

همان‌طور که در این مدل مشخص شده است، بارهای عاملی کلیه گویه‌های مربوط به متغیرها، خارج از بازه $-1/96$ تا $1/96$ است؛ بنابراین، می‌توان گفت که کلیه شاخص‌های مربوط به مدل تحقیق، در سطح ۹۵ درصد معنادارند.

همچنین با توجه به بارهای عاملی موجود در هریک از ابعاد، می‌توان در مورد اهمیت هریک از نشانگرها تصمیم‌گیری کرد. بنابراین، می‌توان ادعا کرد مدل نهایی قابلیت‌های بازاریابی شامل ابعاد بازاریابی رابطه‌مند (شامل مؤلفه‌های قابلیت ارتباط با مشتریان، قابلیت تحقیقات بازاریابی، و قابلیت نوآوری)، قابلیت نوآوری (شامل قابلیت بهبود کیفیت خدمات، قابلیت توسعه خدمات جدید، قابلیت برندسازی)، و قابلیت بازاریابی اینترنتی (شامل مؤلفه‌های کیفیت تعاملات آنلاین، کیفیت محتوای وبسایت و کیفیت خدمات الکترونیک) است.

شاخص‌های بااهمیت برازش مدل اندازه‌گیری پژوهش، در جدول ۶ نشان داده شده است:

جدول ۶

راهنمای شاخص‌ها و مفهوما

علامت اختصاری	نام کامل شاخص برازش	مقدار	مقدار قابل قبول
GFI	Goodness of fit	۰/۹۴	≥ 0.90
AGFI	Adjusted Goodness of Fit	۰/۹۳	≥ 0.90
NFI	Normed Fit Index	۱/۰۰۰	≥ 0.90
NNFI	Non- Normed Fit Index	۱/۰۰۰	≥ 0.90
CFI	Comparative Fit Index	۱/۰۰۰	≥ 0.90

منبع: محاسبات تحقیق

همان‌طور که در جدول ۶ مشاهده می‌شود، مقدار GFI ، $AGFI$ ، NFI ، $NNFI$ و CFI بیشتر از ۰/۹ بوده و برای تمام مدل‌ها، مقدار تقسیم آماره کای دو بر درجه آزادی کمتر از ۲ و مقدار $RMSEA$ نیز کمتر از ۰/۰۸ به دست آمد. بنابراین، با عنایت به آمار استنباطی پژوهش و عوامل متعدد در قابلیت‌های بازاریابی بانک ملی و نتایج آزمون‌های به دست آمده برای شاخص‌ها، مدل از برازش مناسبی برخوردار بوده و همچنین متغیر «کیفیت خدمات الکترونیک» با بار عاملی ۰/۷۸ و مقدار آماره $T=16/14$ ، متغیر «کیفیت خدمات» با بار عاملی ۰/۷۵ و مقدار آماره $T=15/42$ ، متغیر «توسعه خدمات جدید» با بار عاملی ۰/۷۴ و مقدار آماره $T=15/05$ ، «کیفیت تعاملات آنلاین» با بار عاملی ۰/۶۸ و $T=13/88$ ، «کیفیت محتوای وبسایت» با بار عاملی ۰/۶۷ و $T=13/52$ ، «تحقیقات بازاریابی» با بار عاملی ۰/۶۱ و $T=12/65$ ، «قابلیت ارتباط با مشتری» با بار عاملی ۰/۵۵ و $T=11/18$ ، «خدمت به مشتری» با بار عاملی ۰/۵۲ و $T=10/73$ و «قابلیت برندسازی» با بار عاملی ۰/۵۰ و $T=10/92$ به ترتیب به عنوان مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در قابلیت‌های بازاریابی بانک ملی انتخاب شدند.

۶ بحث و نتیجه‌گیری

در این مطالعه، سعی بر این بوده است تا مدلی برای اندازه‌گیری قابلیت‌های بازاریابی در بانک ملی ارائه شود. در مجموع، با بررسی دقیق و همه‌جانبه شاخص‌ها و مضامین به دست آمده، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در قابلیت‌های بازاریابی بانک ملی، متغیر کیفیت خدمات الکترونیک مشخص شد. این امر بیانگر آن است که در دنیای امروز که فناوری اطلاعات نقش مهمی در موفقیت و شکست سازمان ایفا می‌کند، بانک‌ها و مؤسسات مالی نیز قادر خواهند بود با بهره‌گیری از این عامل به پیشرفت‌های قابل توجهی دست یابند. بانک ملی نیز همچون بسیاری

از بانک‌های دیگر و با توجه به عواملی همچون کاهش رفت‌وآمد مشتریان به شعبه، کاهش مصرف کاغذ، کاهش زمان، ... بسیاری از امور خود را به‌طور اینترنتی و خصوصاً بانکداری دیجیتال به انجام برساند که برای بانک مزایایی همچون کاهش هزینه‌های عملیاتی، شعب کوچک‌تر و کمتر، خطای کمتر و برای مشتریان، بهبود خدمات بانکی 24×7 و در دسترس، طیف گسترده‌ای از خدمات (پس‌انداز، وام، ارز، و کاهش هزینه و سفرهای درون‌شهری و...) دربر خواهد داشت.

شایان ذکر است هم‌اکنون برخی از خدمات بانکداری الکترونیک در بانک ملی وجود دارد^۱، ولی باید نسبت به سفارشی‌سازی محصولات و بهبود خدمات و همچنین بانکداری دیجیتال اقدام شود.

قابلیت‌های بهبود خدمات و توسعه خدمات جدید دومین و سومین عامل تأثیرگذار است و می‌توان گفت خدمات بانکی و مالی ازجمله خدماتی محسوب می‌شوند که همواره بهبودپذیر بوده و با انجام مطالعات تطبیقی و تحقیقات بالاتر می‌توان خدمات موجود را بهبود بخشید و به‌این‌ترتیب توانمندی بانک ملی را در فرایند بازاریابی افزایش داد؛ ازجمله ارائه خدمات جدیدی مانند حساب ملی سکه^۲، توریست‌کارت^۳، استقرار دستگاه‌های VTM^۴ و CRS^۵، ...

^۱ اپلیکیشن‌هایی مانند بام که در حوزه بانکداری شخصی و بانکداری شرکتی و سازمانی به مشتریان بدون لزوم مراجعه به شعب سرویس جدیدی ارائه می‌کند و همچنین اپلیکیشن بله که امکان ارتباط گسترده و تعاملی را با خدمات‌دهندگان مختلف، در بستری باز و قدرتمند و همچنین قابلیت استفاده از امکانات تعاملی در ارائه انواع خدمات اعم از پیام‌رسانی و مالی (مانند کانال‌های رسمی شرکت‌ها و سازمان‌ها، کانال‌های فروش کالا و خدمات، و...) و دسترسی به ترکیبی از خدمات بانکی مانند دریافت و پرداخت وجه، قبض، و غیره برای اشخاص حقیقی و حقوقی ارائه می‌دهد.

^۲ حساب ملی سکه حسابی با موجودی سکه بهار آزادی به‌جای وجه نقد است. دارندگان حساب و کارت سکه به‌راحتی می‌توانند از کیوسک‌های بانک سکه دریافت و یا برای سایرین سکه کارت به کارت کنند.

^۳ توریست‌کارت بانک ملی سامانه‌ای است با قابلیت ارائه تمام خدمات موردنیاز توریست اعم از کنترل ویزا، دریافت ارز، ارائه سیم‌کارت، و تحویل توریست‌کارت در کیوسک‌های بانک ملی ایران از طریق استفاده در پایانه‌های فروش، خودپردازها، و...

^۴ دستگاه VTM خدمت دیگر بانک ملی ایران برای ارائه خدمات شعبه در تمام ساعات شبانه‌روز به مشتریان است. به‌وسیله این شعبه تمام الکترونیک، امکان افتتاح حساب، انجام انواع تراکنش‌های مالی، دریافت ملی‌کارت، وصول چک، دریافت کارت هدیه، و ارتباط تصویری با کارشناسان خبره بانک در هر ساعت شبانه‌روز فراهم می‌شود.

^۵ CRS دستگاه خودپرداز و خوددریافتی است که امکانات جدیدی را در حوزه بانکداری الکترونیک به مشتریان ارائه می‌دهد.

کیفیت تعاملات آنلاین و کیفیت محتوای وبسایت رتبه چهارم و پنجم تأثیرگذاری را به خود اختصاص داده‌اند. اهمیت نسبتاً برابر و بالای این دو عامل بیانگر آن است که مدیران بانک ملی می‌بایست علاوه بر خدمات موجود، خدمات پشتیبانی بیشتری را به صورت آنلاین در اختیار مشتریان قرار دهند و با بهره‌گیری از سرورهای قدرتمند، امکان کاهش قطع سرویس‌ها را فراهم کنند؛ ضمناً با معرفی خدمات جدید به طور کامل در وبسایت و ارائه اطلاعات لازم در خصوص خدمات مختلف و چگونگی بهره‌گیری از این خدمات به زبان‌های فارسی و انگلیسی و غیره کیفیت محتوای وبسایت و در نتیجه قابلیت‌های بازاریابی این بانک را بهبود بخشند.

قابلیت تحقیقات بازاریابی نیز به عنوان عامل ششم از آن جهت دارای اهمیت است که دستیابی به مزایای رقابتی نیازمند تحقیق و توسعه زیاد است و از آنجاکه رقابت در صنعت بانکداری بسیار بالا بوده و بانک‌ها برای رقابت با یکدیگر نیازمند جذب مشتریان جدید و البته حفظ مشتریان فعلی خود هستند، شناسایی نیازها و خواسته‌های آنان و ارائه خدمت برآن اساس می‌تواند یکی از مهم‌ترین اولویت‌های بانک در بهره‌گیری از قابلیت‌های تحقیقات بازاریابی باشد. لذا، پیشنهاد می‌شود اداره تحقیقات بانک ملی در راستای شناسایی نیاز مشتریان نسبت به انجام مطالعات تطبیقی با سایر بانک‌ها، به خصوص بانک‌های خارج از کشور، سنجش مستمر رضایت مشتریان و تلاش جهت بهبود آن و شناسایی نقاط قوت و ضعف به همراه روندهای حال و آینده رقبا خود و بانکداری بین‌الملل و در نظر داشتن مهاجرت از بانکداری الکترونیک به بانکداری دیجیتال اقدام کنند.

قابلیت ارتباط با مشتریان در رتبه هفتم تأثیرگذاری عوامل مهم قرار گرفت. وجود ارتباط مطلوب با مشتریان بانک ملی می‌تواند این بانک را در راستای دستیابی به عملکرد مطلوب یاری کند.

بنابراین، به مدیران پیشنهاد می‌شود:

الف- اداره بازاریابی نسبت به ایجاد پایگاه داده برای مشتریان و با استفاده از CRM و داده‌کاوی نسبت به شناسایی و ارتباط با مشتریان هدف اقدام کند.

ب- اداره روابط عمومی با همکاری اداره بازرسی و ادارات ذی‌ربط نسبت به پیاده‌سازی سیستم یکپارچه مدیریت ارتباط با مشتری و پاسخ‌گویی به مشتریان و ایجاد واحد رسیدگی به شکایت مشتریان اقدام کند (هم‌اکنون ۶۴۱۴۰-۰۲۱ بانک ملی شما را به ۱۴ تلفن دیگر ارجاع می‌دهد).

خدمت به مشتری متغیری بدیهی و همچنین یکی از ابتدایی‌ترین موارد است؛ ولیکن با عنایت به اهمیت آن قابلیت خدمت به مشتری به‌عنوان سومین عامل مؤثر در قابلیت‌های بازاریابی انتخاب شد که اهمیت موارد ذیل یادآوری می‌شود:

الف- رفتار مؤدبانه و خوشرویی کارکنان در برخورد با مشتریان در شعب؛

ب- انجام امور مشتریان در کوتاه‌ترین زمان ممکن و با دقت بالا؛

ج- داشتن دانش کافی در برخورد با مشتریان و انعطاف‌پذیری در مقابل خواسته‌ها و نیاز مشتریان.

در نهایت، متغیر قابلیت برندسازی کم‌اهمیت‌ترین عامل تأثیرگذار در قابلیت‌های بازاریابی بانک ملی است. این امر را می‌توان به این‌صورت مطرح کرد که بانک ملی یکی از قدیمی‌ترین و شناخته‌شده‌ترین بانک‌های کشور بوده و برند این بانک برای بسیاری از مشتریان شناخته‌شده است؛ ولیکن با توجه به فضای رقابتی بین شبکه بانکی، می‌توان به پیشنهادهایی نظیر اهدای هدایای تبلیغاتی، انجام تبلیغات اثربخش و جذاب، قرعه‌کشی‌های مستمر، برقراری ارتباط میان تمام واحدهای بانک با تصویر برند آن در کنار ارزیابی مستمر اشاره کرد. قابلیت‌های بازاریابی به‌ترتیب اثرگذاری و اهمیت و براساس شاخص‌های به‌دست‌آمده در تحقیق:

شکل ۳. اولویت قابلیت‌های بازاریابی بانک ملی
منبع: یافته‌های تحقیق

فهرست منابع

- آرین، ر. (۱۳۹۲). تأثیر بازاریابی بر عملکرد بانک مسکن شهر تهران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه صنعتی شاهرود.
- احمدی، اکبر (۱۳۸۹). "اثرات شدت رقابتی مشاهده در صنعت و قابلیت‌های مربوط به بازاریابی: درایورهای (محرك-های) عملکرد بهتر نام تجاری" فصلنامه مدیریت بازاریابی (کسب و کار) صنعتی.
- حاجی حسینی، حجت‌اله، نورزاد مقدم، احسان، ۱۳۹۰، تأثیر نوآوری و بازاریابی بر عملکرد کسب و کار و مزیت رقابتی پایدار در بنگاه‌های صنعتی، نشریه توسعه تکنولوژی صنعتی، دوره ۱۲، شماره ۲۳، صص: ۲۱-۳۰
- دهدشتی شاهرخ، زهره، ناطق، محمد، احسانی، راضیه، ۱۳۹۶، تبیین رابطه قابلیت‌های بازاریابی و عملکرد مالی سازمان، فصلنامه مدیریت بازرگانی، دوره ۹، شماره ۱، صص: ۱۰۳-۱۲۸
- ساعدی، مهدی و یزدانی، حمیدرضا (۱۳۸۸). "ارائه مدل فرایندی برای پیاده سازی مدیریت دانش مبتنی بر یادگیری سازمانی در ایران خودرو: نظریه برخاسته از داده‌ها" نشریه مدیریت فناوری اطلاعات، دوره ۱، شماره ۲
- فرامرزی، م. (۱۳۸۹). مدلی برای تعیین میزان تأثیر بازاریابی بر عملکرد کسب‌وکار با توجه به قابلیت‌های بازاریابی در صنایع شیمیایی. مجموعه مقالات نخستین کنفرانس ملی بازاریابی و برندهای حامی محیط زیست.
- ولی‌پور، عرفان، ۱۳۹۵. بررسی تأثیر مدیریت ارتباط با مشتری بر عملکرد سازمانی با نقش میانجی قابلیت‌های بازاریابی (مورد مطالعه: بانک‌های خصوصی شهرستان خرم‌آباد). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد لرستان
- اورک، فرزانه، ۱۳۹۲، بررسی تأثیر قابلیت‌های بازاریابی بر عملکرد سازمان مقایسه شرکت‌های خدماتی و تولیدی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا
- طالقانی، محمد، مهدی-زاده، مهران، ۱۳۹۵، بررسی تأثیر متغیر تعدیلگر بازاریابی الکترونیک بر رابطه بین قابلیت‌های بازاریابی و عملکرد شرکت‌ها، فصلنامه مدیریت بازرگانی، دوره ۸، شماره ۲، صص: ۳۵۵-۳۷۴.
- نسیمی، محمدعلی، امیری، سمیه، ۱۳۹۶، تأثیر قابلیت‌های بازاریابی پوشایی بر عملکرد مالی و فرایندی، دوفصلنامه کاوش‌های مدیریت بازرگانی، دوره ۹، شماره ۱۸، صص: ۲۱۷-۲۴۱
- حسین-زاده شهری، معصومه، حبیبی، معصومه، حیدری، وجیهه، ۱۳۹۴، بررسی تأثیر قابلیت‌های بازاریابی بر حس-گری و شکل‌گیری استراتژی خلاق و به موقع بازاریابی (مورد مطالعه صادرکنندگان کاشی و سرامیک)، فصلنامه تحقیقات بازاریابی نوین، سال ۵، شماره ۱، صص: ۱۲۸-۱۰۷.

نورالهی، سمیه، کفاشیپور، آذر، حدادیان، علیرضا (۱۳۹۲)، بررسی تأثیر قابلیت‌های بازاریابی بر عملکرد بازار به واسطه متغیر خلق ارزش برتر برای مشتری در صنایع غذایی شهرک صنعتی توس مشهد، دومین همایش ملی علوم مدیریت نوین، گرگان

Akdeniz, M.B., Gonzalez-Padron, T., & Calantone, R. G. (2010). An integrated marketing capability benchmarking approach to dealer performance through parametric and nonparametric analyses. *Industrial Marketing Management*, 39(1), 150-160.

Akonkwa, D.B.M. (2009). Is market orientation a relevant strategy for higher education institutions? Context analysis and research agenda. *International Journal of Quality and Service Sciences*, 1(3), 311-333

Cacciolatti, L., & Lee, S. H. (2016). Revisiting the relationship between marketing capabilities and firm performance: The moderating role of market orientation, marketing strategy and organizational power. *Journal of Business Research*, 69 (12), 5597-5610.

Griffith, D. A., Yalcinkaya, G., & Calantone, R. J. (2010). Do marketing capabilities consistently mediate effects of firm intangible capital on performance across institutional environments?. *Journal of World Business*, 45(3), 217-227.

Wu, J. J. (2004). Influence of market orientation and strategy on travel industry performance: an empirical study of e-commerce in Taiwan. *Tourism Management*, 25(3), 357-365.

Kamboj, S., Goyal, P., & Rahman, Z. (2015). A resource-based view on marketing capability, operations capability and financial performance: An empirical examination of mediating role. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 189, 406 – 415

Kamboj, S., & Rahman, Z. (2017) Market orientation, marketing capabilities and sustainable innovation: The mediating role of sustainable consumption and competitive advantage. *Management Research Review*, 40(6).

Morgan N. A., Slotegraaf R. J., & Vorhies, D. W. (2009). Linking marketing capabilities with profit growth. *Journal of Research in Marketing*, 26, 284-293.

Morgan, N. A. (2012). Marketing and business performance. *Journal of the Academic Marketing Science*, 40(1), 102-119.

- Mu, J. (2015). Marketing capability, organizational adaptation and new product development performance. *Industrial Marketing Management*, 49, 151-166.
- Ortega, M. J. R., & Villaverde, P. M. G. (2008). Capabilities and ompetitive tactics influences on performance: Implications of the moment of entry. *Journal of Business Research*, 61, 332-345.
- Prašnikar, J., Lisjak, M., Buhovac, A. R., & Štemberger, M. (2008). Identifying and exploiting the inter relationships between technological and marketing capabilities. *Long Range Planning*, 41(5), 530554.
- Song, M., Droge, C., Hanvanich, S. & Calantone, R. (2005). Marketing and technology resource complementary: An analysis of their interaction effect in two environmental contexts. *Strategic Management Journal*, 26(3), 259-276.
- Song, M., Nason, R.W., & Benedetto, A. D. (2008). Distinctive marketing and information technology capabilities and strategic types: A cross national investigation. *Journal of International Marketing*, 16(1), 4-38.
- Theodosiou, M., Kehagias, J., & Katsikea, E. (2012). Strategic orientations, marketing capabilities and firm performance: An empirical investigation in the context of frontline managers in service organizations. *Industrial marketing management*, 41(7), 1058-1070.
- Trez, G., & Luce, F. B. (2012). Organizational structure and specialized marketing capabilities in SMEs. *Marketing Intelligence & Planning*, 30(2), 143-164.
- Vorhies, D. W., & Morgan, N. A. (2005). Benchmarking marketing capabilities for sustained competitive advantage. *Journal of Marketing*, 69(1), 80-94.
- Weerawardena, J. (2003). The role of marketing capability in innovation-based competitive strategy. *Journal of strategic marketing*, 11(1), 15-35.
- Wei Y, & Wang Q. (2011). Making sense of a market information system for superior performance: The roles of organizational responsiveness and innovation strategy. *Journal of Industrial Marketing Management*, 40(2), 267-.772

- Yang, J. (2009). *Marketing Assets, Marketing capabilities and shareholder value: an empirical analysis of asset endowments and utilization*. University of Massachusetts.
- Zhou, K. Z., Li, J. J., Zhou, N., & Su, C. (2008). Market orientation, job satisfaction product quality and firm performance: Evidence from China. *Strategic Management Journal*, 29, 985-1000.
- Mariadoss, B. J., Tansuhaj, P. S., & Mouri, N. (2011). Marketing capabilities and innovation-based strategies for environmental sustainability: An exploratory investigation of B2B firms. *Industrial Marketing Management*, 40(8), 1305-1318.